

УДК 001.891:373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-1.23>

Ганна ОСТАНИНА

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
керівник центру підтримки студентів,
Криворізький державний педагогічний університет
annaostanina2124@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6030-927

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: КЛЮЧОВІ ЕТАПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Мета* дослідження – аналіз та визначення ефективних методів та педагогічних практик у галузі дошкільної освіти, які сприяють усебічному розвитку дітей дошкільного віку, зокрема в аспектах когнітивного, емоційного та соціального розвитку.

Методологія дослідження ґрунтується на таких наукових підходах, як: системний – дошкільну освіту розглянуто як складну систему, що поєднує освітні, психологічні та соціальні аспекти розвитку дитини; комплексний – використання різних методів для всебічного аналізу особливостей дошкільної освіти; міждисциплінарний – об'єднання педагогіки, психології та соціології для глибшого розуміння процесів навчання та виховання дітей дошкільного віку; праксеологічний – орієнтація на вдосконалення педагогічної діяльності через наукове обґрунтування ефективних інструментів для навчання і виховання. **Наукова новизна.** Наукова новизна дослідження полягає в: систематизації та аналізі сучасних методологічних підходів до наукових досліджень у сфері дошкільної освіти, зокрема експериментальних методів, спостереження, тестування, анкетування і контент-аналізу; обґрунтуванні необхідності адаптації традиційних методів дослідження до сучасних викликів у дошкільній освіті, як-от цифровізація, інклюзія, міждисциплінарний підхід і розвиток критичного мислення дітей; розширенні теоретичних основ методології досліджень дошкільної освіти через інтеграцію міждисциплінарних підходів (поєднання педагогіки, психології, соціології) та визначення їх впливу на якість наукових результатів; обґрунтуванні ефективності комбінованого використання методів для оцінювання когнітивного, емоційного та соціального розвитку дошкільників та впливу освітніх практик на ці аспекти. Таким чином, дослідження має як теоретичну, так і практичну значущість, оскільки сприяє підвищенню якості наукових досліджень у дошкільній освіті та вдосконаленню педагогічних практик.

Висновки. У ході дослідження було проаналізовано методологію наукових досліджень у сфері дошкільної освіти, визначено ефективні методи та інструменти, що сприяють когнітивному, емоційному та соціальному розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дошкільна освіта, діти дошкільного віку, методологія освіти.

Hanna OSTANINA

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Preschool Education,
Head of the Student Support Center,
Kryvyi Rih State Pedagogical University
annaostanina2124@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6030-927

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH: KEY STAGES AND TOOLS FOR MODERN RESEARCHERS IN THE FIELD OF PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. *The aim* of this study is to analyze and identify effective methods and pedagogical practices in the field of preschool education that contribute to the comprehensive development of preschool-age children, particularly in terms of cognitive, emotional, and social development.

The methodology of our research is based on the following scientific approaches: systemic approach – preschool education is considered as a complex system that integrates educational, psychological, and social aspects of child development; comprehensive approach – the use of various methods for a thorough analysis of preschool education features; interdisciplinary approach – the combination of pedagogy, psychology, and sociology to gain a deeper understanding

of the processes of teaching and educating preschool children; phraseological approach – a focus on improving pedagogical practices through scientifically grounded tools for teaching and upbringing. **The scientific novelty.** The scientific novelty of the study lies in: the systematization and analysis of modern methodological approaches to scientific research in preschool education, particularly experimental methods, observation, testing, surveys, and content analysis; justifying the need to adapt traditional research methods to contemporary challenges in preschool education, such as digitalization, inclusion, interdisciplinary approaches, and the development of children's critical thinking; expanding the theoretical foundations of preschool education research methodology through the integration of interdisciplinary approaches (combining pedagogy, psychology, and sociology) and determining their impact on the quality of scientific results; substantiating the effectiveness of a combined use of methods for assessing the cognitive, emotional, and social development of preschoolers and the influence of educational practices on these aspects. Thus, this research has both theoretical and practical significance, as it contributes to improving the quality of scientific research in preschool education and enhancing pedagogical practices.

Conclusions. The study analyzed the methodology of scientific research in the field of preschool education, identifying effective methods and tools that contribute to the cognitive, emotional, and social development of preschool-age children.

Key words: preschool education, preschool-age children, methodology education.

Постановка проблеми. Сучасна система дошкільної освіти є важливим етапом у формуванні особистості дитини, адже саме в цей період закладаються основи фізичного, інтелектуального та соціального розвитку. Водночас якість дошкільної освіти значною мірою залежить від наукових досліджень, які сприяють розробленню новітніх методик і технологій навчання, виховання та розвитку дітей. Методологія наукових досліджень є основою для створення та впровадження інноваційних підходів у різних галузях науки, зокрема в освіті. У контексті дошкільної освіти вона набуває особливого значення, оскільки сприяє формуванню науково обґрунтованих рішень щодо розвитку дітей дошкільного віку та вдосконалення педагогічних практик.

Дослідження у сфері дошкільної освіти потребують комплексного підходу, адже їх предмет охоплює багатовимірні аспекти: розвиток дитини, взаємодію з однолітками та дорослими, вплив середовища на формування навичок і компетенцій. В умовах сучасних викликів виникає необхідність переосмислення та вдосконалення методологічних підходів до проведення наукових досліджень.

Ключовими викликами сьогодення є необхідність інтеграції інноваційних технологій, врахування індивідуальних потреб дітей дошкільного віку, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби, та впровадження міждисциплінарного підходу. Це вимагає перегляду традиційних методів дослідження та впровадження сучасних інструментів, які дозволяють досліджувати складні процеси та явища. Таким чином, вивчення ключових етапів й інструментів наукових досліджень у галузі дошкільної освіти є актуальним не лише для науковців, а й для

практиків, які прагнуть підвищити ефективність своєї роботи. Ця тема сприяє розширенню наукового дискурсу та створенню нових можливостей для вдосконалення освітніх процесів.

Дошкільний етап є критичним для розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок, тому наукове вивчення цієї галузі допомагає оптимізувати процеси навчання та виховання, а також сприяє реалізації державних стандартів освіти. Розроблення нових педагогічних технологій, впровадження інклюзивних практик, а також аналіз взаємодії дітей, педагогів та батьків – усе це вимагає ретельного наукового підходу, вибраного на основі правильних методів дослідження.

Актуальність теми методології наукових досліджень у галузі дошкільної освіти зростає в умовах постійних змін у суспільстві та освітньому середовищі. Сучасні вимоги до дошкільної освіти, зокрема її інклюзивність, психологічна підтримка дітей, орієнтація на розвиток критичного мислення та творчих здібностей, потребують нових наукових підходів та інструментів для дослідження. Зважаючи, що дошкільний період є основою для подальшого навчання та соціалізації, наукове дослідження в цій сфері набуває особливого значення для вдосконалення освітніх програм та методик.

Останні дослідження в галузі дошкільної освіти вказують на необхідність інтеграції сучасних методів навчання, включаючи інтерактивні та інноваційні технології. Однак, незважаючи на значний прогрес у цій сфері, ще залишається низка не досить розглянутих питань щодо ефективності педагогічних підходів, які потребують детального дослідження.

Таким чином, потреба в методології наукових досліджень, орієнтованій на специфіку

дошкільної освіти, є надзвичайно важливою для подальшого розвитку галузі. Вивчення ключових етапів дослідження, вибір відповідних інструментів і методів дозволяє значно підвищити якість наукових праць, що стосуються навчання та виховання дітей дошкільного віку, а також має безпосередній вплив на практичну діяльність педагогів, психологів і вихователів.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Питання методології, інноваційних підходів у галузі дошкільної освіти досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Зокрема, К. Крутій досліджує сучасні тенденції дошкільної освіти, зокрема інноваційні методи навчання і виховання, а також методологічні підходи до вивчення освітніх процесів. «Технологія «Освітня подорож» дає змогу перетворювати довкілля в розвивальне середовище для дітей дошкільного віку завдяки безпосередньому ознайомленню з реальними або віртуальними об'єктами навколишнього світу, що активізує діалогічну форму спілкування з однолітками та дорослими. Освітня подорож також може сприяти розвитку дослідної діяльності дошкільників» [3, с. 44]. Н. Гавриш займається вивченням інтегративного підходу в дошкільній освіті, проблемами креативного розвитку дітей та сучасних методів навчання і виховання [1]. О. Ковшар акцентує увагу на інноваційних підходах в освітньому процесі: «Системно-цілісний підхід до організації передшкільної освіти вимагає запровадження інноваційних підходів до визначення змісту, методів та форм її здійснення, підходів, що повинні будуватися на основі специфічних для цього віку видів діяльності і спрямовуватися на розвиток потреб, здібностей, суб'єктності дитини в різних сферах життєдіяльності, забезпечувати літичний перехід до навчання в школі. Тому важливою передумовою успішного вирішення завдань організації передшкільної освіти як взаємодії між дошкільною та початковою ланками загальної освіти, що відповідає новому соціальному замовленню, фахівці вважають дотримання системності та цілісності» [2, с. 76]. Дослідниця акцентує увагу також на значенні раннього розвитку дітей і ролі педагогічного середовища в цьому процесі, розвитку емоційної сфери дітей, підтримку їх психологічної готовності до навчання та формування важливих соціальних навичок.

Науковці, які працюють у сфері методології досліджень освіти, зокрема дошкільної, акцентують увагу на міждисциплінарності (поєднання педагогіки, психології, соціології); адаптації дослідницьких методів до умов цифровізації; застосуванні кількісних і якісних методів для отримання об'єктивних результатів.

Мета дослідження полягає в аналізі та визначенні ефективних методів та педагогічних практик у галузі дошкільної освіти, які сприяють усебічному розвитку дітей дошкільного віку, зокрема в аспектах когнітивного, емоційного та соціального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Методи досліджень у галузі дошкільної освіти є основою для збору та аналізу даних, що дозволяють оцінити різні аспекти розвитку дітей дошкільного віку та ефективність освітніх практик. Вибір методу залежить від мети дослідження, характеру проблеми та специфіки об'єкта дослідження.

Експериментальні методи дослідження є одними з найпоширеніших у галузі дошкільної освіти, оскільки вони дозволяють не тільки вивчати теоретичні аспекти розвитку та навчання дітей, але й тестувати різноманітні педагогічні методики в реальних умовах. Також експериментальні методи в дошкільній освіті передбачають активне залучення дітей до дослідницької діяльності, що стимулює їх пізнавальну активність та сприяє всебічному розвитку. Організація експериментальної діяльності дозволяє дітям дошкільного віку самостійно здобувати знання про навколишній світ, розвиваючи критичне мислення та творчі здібності. Експериментальні методи досліджень дають змогу перевіряти гіпотези про вплив різних освітніх технологій, методик або програм задля визначення особливостей розвитку дітей дошкільного віку. Це можуть бути:

- констатуючий експеримент – для визначення вихідного рівня знань, умінь і навичок дітей дошкільного віку на початковому етапі дослідження (наприклад, до впровадження нової методики навчання вимірюється рівень розвитку мовлення в дітей);
- формуючий експеримент – для тестування змін, які мають бути досягнуті в результаті впровадження нових методик чи підходів (наприклад, застосування нової методики розвитку креативного мислення через гру і порівняння результатів з початковими даними);

– контрольований експеримент – із використанням контрольних і експериментальних груп для порівняння результатів (наприклад, порівняння групи дошкільнят, які навчаються за новою програмою розвитку емоційного інтелекту, з дошкільниками, які проходять навчання за стандартною програмою;

– довгострокові експерименти – дослідження довготривалих ефектів впливу певних освітніх практик на розвиток дошкільнят (наприклад, вивчення впливу довготривалої програми розвитку мовлення на розвиток комунікативних навичок дошкільників до моменту їх вступу до школи.

Метод спостереження також є одним із найпоширеніших у дослідженнях у галузі дошкільної освіти. Він дозволяє безпосередньо фіксувати поведінку дошкільнят у процесі навчання або в різних соціальних ситуаціях. Спостереження може бути неупередженим (дослідник не втручається в ситуацію, а лише спостерігає за її розвитком), структурованим (ведеться за заздалегідь визначеними критеріями), активним (безпосередня взаємодія з дошкільниками та фіксація всіх реакцій). Цей метод широко використовується для оцінювання якості освітнього процесу та виявлення потреб кожної дитини.

Метод тестування застосовується для оцінювання різних аспектів розвитку дітей та вимірювання інтелектуальних, когнітивних, емоційних та соціальних навичок дітей дошкільного віку. Цей метод дозволяє отримати кількісні дані, які можна порівнювати та аналізувати. Психологічне тестування використовують задля оцінювання рівня розвитку когнітивних функцій, пам'яті, уваги; інтелектуальне – рівня інтелектуального розвитку; ігрове – виявлення певних навичок або індивідуальних рис характеру дитини.

У системі дошкільної освіти не менш важливим є метод анкетування та опитування. Цей метод використовують дослідники для збору думок, оцінок та інформації від педагогів, батьків та інших учасників освітнього процесу. Це дозволяє отримати широку кількість даних та виявити суб'єктивні оцінки тих, хто безпосередньо взаємодіє з дітьми. Такі анкети можуть бути закритими (з обмеженими варіантами відповідей (наприклад, «так» чи «ні»)) та відкритими (з можливістю вільної відповіді, що дає більше інформації про думки респондентів).

Інтерв'ю дозволяє глибше вивчити суб'єктивні аспекти досліджуваної проблеми. Воно може бути індивідуальним чи груповим, структурованим (із заздалегідь підготовленими питаннями) або неструктурованим (з більш вільним форматом запитань). Інтерв'ю проводяться з вихователями, батьками, адміністраторами закладів дошкільної освіти та іншими учасниками процесу.

У наукових дослідженнях важливо, щоби вибірка або метод випадкових вибірок (група учасників, відібраних для аналізу) була репрезентативною, тобто відображала загальні характеристики (наприклад, усіх дітей дошкільного віку). Це забезпечить надійність та узагальненість отриманих результатів.

Метод аналізу документів включає вивчення різних типів документації, що використовуються в дошкільних закладах: освітні програми, плани роботи, звіти, накази, методичні матеріали. Це дозволяє отримати інформацію про організаційні та методичні аспекти роботи закладу дошкільної освіти. До основних методів випадкових вибірок відноситься проста випадкова вибірка (наприклад, у дослідженні впливу інтегрованих методик на розвиток мовлення можна випадковим чином відібрати 50 дітей з різних закладів дошкільної освіти); систематична випадкова вибірка (наприклад, дослідження рівня готовності дітей до школи, де вибір здійснюється за алфавітним списком дітей у дошкільному закладі); стратифікована вибірка (наприклад, у дослідженні взаємозв'язку соціального статусу сім'ї та розвитку мовлення дітей можна сформувати групи за рівнем доходу батьків) та кластерна вибірка (наприклад, дослідження, в яких порівнюються різні освітні середовища).

Отже, випадкові вибірки дозволяють дослідникам мінімізувати дослідницьку упередженість і забезпечують більш точні результати. Особливо це важливо в експериментальних дослідженнях, де потрібно виключити вплив зовнішніх чинників на результати.

Задля систематичного аналізу текстової, візуальної або аудіоінформації використовують контент-аналіз. Цей метод дозволяє виокремити певні тенденції, частотність використання понять, зв'язки між категоріями. Контент-аналіз застосовується для аналізу дитячих висловлювань під час визначення рівня розвитку

мовлення; дослідження виховних програм і методичних матеріалів на предмет відповідності сучасним стандартам; аналізу мультфільмів, книг і казок, які вивчаються, на предмет їх впливу на соціалізацію дітей; вивчення освітніх політик та офіційних документів щодо інтеграції дітей з особливими освітніми потребами тощо.

На когнітивний розвиток дітей дошкільного віку впливають методи проєктного навчання, проблемно-орієнтоване навчання, використання STEM-підходу в дошкільній освіті, дослідницькі методи (експерименти, спостереження); на емоційний розвиток – арт-терапія (малювання, музика, казкотерапія), методи емоційного самовираження (рольові ігри, драматизація), програми розвитку емоційного інтелекту (SEL – Social Emotional Learning), на соціальний розвиток – кооперативне навчання (групові проєкти, командна робота), методика «Коло друзів» для інклюзивних груп, використання соціальних історій тощо.

Усі ці методи можуть бути використані як окремо, так і в комбінації, залежно від мети та завдань дослідження.

Проведення наукових досліджень у галузі дошкільної освіти потребує ретельного дотримання етичних норм, оскільки досліджуваними є діти, які не можуть самостійно усвідомлювати всі аспекти своєї участі в експерименті. Важливим питанням є отримання інформованої згоди батьків або опікунів перед проведенням будь-якого дослідження, а також забезпечення анонімності та конфіденційності зібраних даних.

Серед основних етичних принципів варто виділити принцип ненанесення шкоди (дослідження не повинно впливати на психологічний чи фізичний стан дитини); принцип добровільної участі (участь у дослідженні має бути повністю добровільною як для дітей, так і для педагогів та батьків); принцип справедливості (дослідження має враховувати інтереси всіх дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами); принцип правдивості (результати мають відображати реальні дані без маніпуляцій або викривлень). Дотримання цих принципів, на нашу думку, сприяє підвищенню достовірності досліджень та їх практичного значення.

Сучасні технології відкривають нові можливості для дослідження розвитку дітей дошкільного віку. Цифрові інструменти дозволяють

проводити спостереження, тестування та аналіз поведінки дітей у більш зручному форматі. До основних технологій, що застосовуються в дослідженнях, належать: програмне забезпечення для аналізу поведінки, що дозволяє відстежувати взаємодію дітей у групі, їх емоційні реакції та рівень залученості; онлайн-опитування та анкетування, які спрощують збір даних від педагогів і батьків, зменшуючи суб'єктивний вплив дослідника; ігрові освітні додатки, які допомагають аналізувати когнітивний розвиток дітей шляхом вивчення їх реакцій на різні завдання. Застосування цифрових технологій у дослідженнях дає змогу підвищити об'єктивність даних і розширити можливості для вивчення освітніх процесів.

Висновки. Проведене дослідження дозволило здійснити всебічний аналіз методології наукових досліджень у сфері дошкільної освіти, зокрема ефективних методів і педагогічних практик, що сприяють когнітивному, емоційному та соціальному розвитку дітей. Методологічна основа наукових досліджень у дошкільній освіті базується на системному, комплексному, міждисциплінарному та праксеологічному підходах. Їх застосування дозволяє розглядати дошкільну освіту як складну систему, в якій взаємодіють педагогічні, психологічні та соціальні аспекти. Ефективні методи наукових досліджень у дошкільній освіті включають теоретичні (аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз, синтез і узагальнення), емпіричні (спостереження, тестування, анкетування, експериментальні методи, контент-аналіз) та статистичні методи. Поєднання цих методів забезпечує комплексний підхід до аналізу освітніх процесів.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні методичних рекомендацій щодо вдосконалення наукових досліджень у галузі дошкільної освіти. Результати дослідження можуть бути використані педагогами, дослідниками та управлінцями у сфері освіти для підвищення якості дошкільної освіти.

Результати цього дослідження створюють основу для подальших наукових розвідок, зокрема в напрямках розроблення нових інструментів діагностики розвитку дошкільнят; удосконалення методів оцінювання ефективності педагогічних стратегій; інтеграції цифрових технологій у дослідження дошкільної освіти.

Таким чином, дослідження підтвердило дошкільної освіти та сприяло розширенню важливість удосконалення методологічного підходу до наукових досліджень у сфері наукового дискурсу щодо ефективних методів навчання і виховання дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гавриш Н.В., Васильєва С.А., Рагозіна В.В. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку : навчально-методичний посібник / заг. ред. Н. Гавриш. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 158 с.
2. Ковшар О.В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти. Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2015. 270 с.
3. Крутій К. Використання технології «Освітня подорож» як засіб STREM-освіти дошкільників. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2017. Вип. 2. С. 43–48.

REFERENCES:

1. Havrysh, N. V., Vasylyeva, S. A., & Ragozina, V. V. (2021). *Vykhovuiemo i rozvyvaємо dytnu rann'oho viku: navchal'no-metodychnyi posibnyk [Educating and Developing a Young Child: A Teaching Guide]* (N. Havrysh, Ed.). Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. 158 p. [in Ukrainian].
2. Kovshar, O. V. (2015). *Teoretyko-metodychni zasady orhanizatsii peredshkil'noi osvity [Theoretical and Methodological Principles of Preschool Education Organization]*. Kryvyi Rih: R. A. Kozlov Publishing House. 270 p. [in Ukrainian].
3. Krutii, K. (2017). Vykorystannia tekhnolohii "Osvitnia podorozh" yak zasib STREM-osvity doshkil'nykiv [Using the "Educational Journey" Technology as a Means of STREM Education for Preschoolers]. *Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytny: teoriia ta praktyka – Education and Upbringing of a Gifted Child: Theory and Practice*, (2), 43–48 [in Ukrainian].